

LUBELSKI ROCZNIK PEDAGOGICZNY
T. XXXVII, z. 3 – 2018

DOI: 10.17951/lrp.2018.37.3.161-184

MARIUSZ KORCZYŃSKI

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

<https://orcid.org/0000-0002-1520-8643>

EDUKACYJNE UWARUNKOWANIA KOMPETENCJI MIĘDZYKULTUROWYCH POLAKÓW NA EMIGRACJI

Streszczenie: Celem badań była próba ustalenia zależności między uwarunkowaniami edukacyjnymi polskich emigrantów zarobkowych w Anglii a ich poziomem przyswojenia kompetencji międzykulturowych. Uwarunkowanie edukacyjne zawężono do wymiaru oceny końcowej, z jaką badane osoby ukończyły studia oraz szkołę średnią. Przebadano łącznie 261 osób, z czego do analiz zakwalifikowano 119 kwestionariuszy tych, którzy wykazali się co najmniej pięcioletnim stażem zatrudnienia na lokalnym rynku pracy. Badania przeprowadzono metodą sondażową z technika ankietową oraz narzędziem badawczym własnej konstrukcji. Jak wykazały wyniki badania, poziom przyswojenia analizowanych kompetencji międzykulturowych jest uzależniony od oceny, z jaką badani ukończyli studia i szkołę średnią. W grupie badanych z wykształceniem wyższym najwyższym, dobrym poziomem przyswojenia analizowanych kompetencji wykazali się badani, którzy ukończyli studia z oceną dobrą i bardzo dobrą. Natomiast w grupie badanych z wykształceniem średnim najwyższy dobry poziom przyswojenia analizowanych kompetencji wykazali badani z oceną dostateczną na świadectwie. Uzyskane wyniki wskazują na konieczność edukacji międzykulturowej uczestników procesu edukacyjnego niezależnie od jego poziomu (wyższy, średni, zawodowy, podstawowy). W programach wszystkich realizowanych przedmiotów powinny znaleźć się efekty kształcenia z zakresu kompetencji międzykulturowych, ponieważ jest to nie tylko gwarancją sukcesu życiowego czy też zawodowego, ale również zwiększenie poczucia bezpieczeństwa i wpływu na kreowanie przyszłości.

Słowa kluczowe: edukacja, edukacja międzykulturowa, kompetencje, kompetencje międzykulturowe, studenci, uczniowie

WPROWADZENIE

Problem definicji kompetencji międzykulturowych wykracza poza obszar zainteresowań jednej tylko nauki czy dyscypliny. To skutkuje różnym jej definiowaniem. Dominuje tradycyjne ujęcie kompetencji jako złożonej dyspozycji stanowiącej wypadkową wiedzy, umiejętności, postaw, motywacji, emocji i wartości (Dylak 1995; Kwiatkowski, Symela 2001; Nikitorowicz i in. 2013). W tym kontekście międzykulturowość należy rozumieć jako kategorię pogranicza, wyrażającą się w dialogu obcych lub różniących się pod wieloma względami innych kultur, najczęściej realizujących swoje istnienie przez pokonywanie barier wyrosłych na różnicach etnicznych, językowych, wyznaniowych oraz innych obyczajach i tradycjach kulturowych. Zatem można przyjąć, że jest to zespół kompetencji, które pozwalają na efektywne funkcjonowanie w środowisku zróżnicowanym kulturowo (Sidor-Rządkowska 2011). Podobnie międzykulturowość definiują P.Ch. Earley i E. Mosakowski (2007): jako zdolność do efektywnej pracy na pograniczu różnych kultur. Nieco inaczej na tę problematykę patrzy J. Nikitorowicz, który za kompetencję międzykulturową uznaje „zdolność do przyjęcia postawy relatywizmu kulturowego w kontaktach z przedstawicielami innych kultur. Towarzyszy jej umiejętność praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy na temat odmienności kulturowej” (Nikitorowicz 2009, s. 508). Międzykulturowość można również zdefiniować jako „zbiór cech intelektualnych i osobowościowych pracownika, które używane i rozwijane w warunkach wielokulturowego procesu pracy prowadzą do osiągnięcia rezultatów zgodnych ze strategicznymi zamierzeniami jego samego (pracobiorcy) jak i pracodawcy” (Korczyński 2016a, s. 105). Jednak za najbardziej przydatną dla potrzeb niniejszych badań wydaje się być definicja S. Magali, który kompetencje międzykulturowe opisuje jako plecak lub zestaw „[...] narzędzi, który samodzielnie kompletują wszyscy uczący się ludzie, jeśli w jednym miejscu muszą radzić sobie z różnymi oprogramowaniami kulturowymi (na przykład w wielokulturowym miejscu pracy)” (Magala 2011, s. 40). W powyższe ujęcie wpisuje się podejście wielu badaczy, w tym i autora niniejszych badań, polegające na wskazaniu kompetencji międzykulturowych z zakresu wiedzy, umiejętności i postaw/motywacji, które umożliwiają efektywne funkcjonowanie w środowisku zróżnicowanym kulturowo (Spitzberg, Changton 2009; Korczyński 2016a, b, 2017).

Zajmując się kompetencjami należy pamiętać, że mają one charakter dynamiczny. W procesie uczenia się następuje ilościowa i jakościowa ich zmiana, zaś w trakcie doświadczenia przekształcają się one w sprawność, stając się źródłem nowej wiedzy. Są niezbywalną podstawą kształcenia i wychowania (Żuchowska 1999). Na każdym szczeblu edukacji zawodowej zakłada się wyposażenie jej uczestników w zespół kompetencji pozwalający na efektywne radzenie sobie w różnych

środkach pracy. Nie tylko chodzi tu o kompetencje twarde, ale i miękkie, które w środowisku zróżnicowanym kulturowo przybierają postać międzykulturowych. Współcześnie odgrywają one bardzo istotną rolę: jak wykazują wyniki badań, aż 70% kompetencji determinujących osiąganie ponadprzeciętnych efektów w pracy ma taki właśnie charakter (Cherniss 2000). Ich poziom przyswojenia symbolicznie wyrażany jest oceną, jaką wpisuje się na dokumencie potwierdzającym zrealizowanie określonego etapu kształcenia.

ZAŁOŻENIA BADAWCZE

Za cel badań przyjęto próbę ustalenia zależności między uwarunkowaniami edukacyjnymi polskich emigrantów zarobkowych w Anglii a ich poziomem przyswojenia kompetencji międzykulturowych. Uwarunkowanie edukacyjne ze względu na wymogi redakcyjne zawężono jedynie do wymiaru oceny końcowej badanych osób, z jaką ukończyli oni studia oraz szkołę średnią. Ponadto nie uwzględniono osób z wykształceniem zawodowym z powodu małej ich liczności w badaniach (4 osoby).

Problemem badawczy sformułowano w postaci pytania: czy zachodzą, a jeżeli tak, to jakie są, zależności między poziomem przyswojenia kompetencji międzykulturowych polskich emigrantów zarobkowych w Anglii a ich uwarunkowaniami edukacyjnymi?

Za zmienną zależną przyjęto kompetencje międzykulturowe, a zmienną niezależną – ocenę końcową, z jaką badani ukończyli studia lub szkołę średnią.

Założono, że istnieje związek między poziomem przyswojenia kompetencji międzykulturowych badanych osób a oceną, z jaką ukończyły one kształcenie. Istotnie wyższy poziom przyswojenia analizowanych kompetencji międzykulturowych posiadały osoby badane, które uzyskały najwyższe oceny ze studiów i szkoły średniej wobec osób z najniższą oceną.

Badania przeprowadzono z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, w ramach którego zastosowano technikę ankietową z narzędziem badawczym w postaci kwestionariusza ankiety własnej konstrukcji. Do jego skonstruowania posłużono się wykazem obejmującym 320 pojęć charakteryzujących szczegółowo kompetencje międzykulturowe z zakresu wiedzy, umiejętności i postaw opracowanym przez B.H. Spitzberga i G. Changtona (2009, s. 36–43). Korzystając z pomocy sędziów kompetentnych w kraju i Wielkiej Brytanii oraz z opinii uzyskanych z badań pilotażowych ostatecznie pozostawiono 25 najbardziej istotnych i aktualnych. Zamieszczono je w kwestionariuszu zawierającym dwa pytania: o ich ważność oraz poziom ich przyswojenia, wyposażając każde z nich w kafelek w postaci pięciostopniowej skali Likerta. Pozwoliło to na ustalenie następujących kryteriów

uzyskanych wyników: niskie 1,00–2,15 (kompetencja nieprzyswojona), przeciętne 2,16–3,75 (kompetencja przyswojona słabo) i wysokie 3,76–5,0 (kompetencja przyswojona dobrze, a w górnym zakresie 4,5–5 – bardzo dobrze). Ostatecznie 25 kompetencji szczegółowych pogrupowano, zgodnie z sugestią S.L. Lloyda oraz C.E.J. Härtela (za: Mazur 2012) w 6 rozłącznych grup, nazywając je węzłowymi i przypisując im rolę wskaźników (tabela 1). Dokonując tej czynności, również skorzystano z opinii sędziów kompetentnych.

Tab. 1. Węzłowe kompetencje międzykulturowe i ich wskaźniki

Lp.	Węzłowe kompetencje międzykulturowe	Wskaźniki
1.	Kompetencje komunikowania się	<ul style="list-style-type: none"> - znajomość języków obcych - kompetencje komunikacyjne - dowcip - efektywność komunikacji - uśmiechanie - uważne słuchanie
2.	Inteligencja emocjonalna	<ul style="list-style-type: none"> - elastyczność interpersonalna - radzenie sobie z uczuciami - adaptacja i elastyczność zachowań - empatia
3.	Rozumienie zachowań innych kulturowo partnerów	<ul style="list-style-type: none"> - zdolność do zrozumienia innych - interakcja kulturowa - współpraca, uczestnictwo w kulturze - otwartość na nowe informacje
4.	Otwartość na odmienność	<ul style="list-style-type: none"> - pozytywne nastawienie - otwartość na innych - tolerancja - uprzejmość/towarzyskość
5.	Umiejętność rozwiązywania konfliktów	<ul style="list-style-type: none"> - zarządzania interakcją - możliwość dostosowania do różnych kultur - umiejętność radzenia sobie ze stresem - zasady grzeczności
6.	Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach	<ul style="list-style-type: none"> - umiejętność nawiązywania relacji interpersonalnych - świadomość siebie i innych kultur - zaangażowanie

Źródło: opracowanie własne w oparciu o koncepcję S. L. Lloyda oraz C. E. J. Härtela (za: Mazur 2012)

Badania zrealizowano w południowo-zachodniej części Anglii w okresie od sierpnia do września 2016 roku. Głównym terenem badań było hrabstwo Dorset położone nad kanałem La Manche. Jest to hrabstwo ceremonialne, liczy 2653 km², a jako jednostka administracyjna – 2542 km². Liczba ludności tego hrabstwa wynosi 744 000 (administracyjnie: 412 900). Stolicą jest miasto Dorchester, położone

w południowo-zachodniej części hrabstwa. We wschodniej części hrabstwa znajduje się główny ośrodek miejski – aglomeracja miast Bournemouth, Poole i Christchurch, natomiast pozostała jego część ma charakter wiejski. Na zachodzie graniczy ono z hrabstwem Devon, na północnym zachodzie z Somersetem, na północnym wschodzie z Wiltshire, a na wschodzie z Hampshire (<https://pl.wikipedia.org/wiki/Dorset>, dostęp 20.12.2016). W regionie tym przebywa około 45 000 Polaków, co stanowi 24% wszystkich emigrantów (<http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk> – 27.11.2016).

Narzędzia badawcze rozprawdano drogą mailową oraz wręczając osobiście, dzięki uprzejmości pracowników firmy zatrudniającej na lokalnym rynku pracy – MployStaffing Solutions w *Dorchester, Hrabstwo Dorset*.

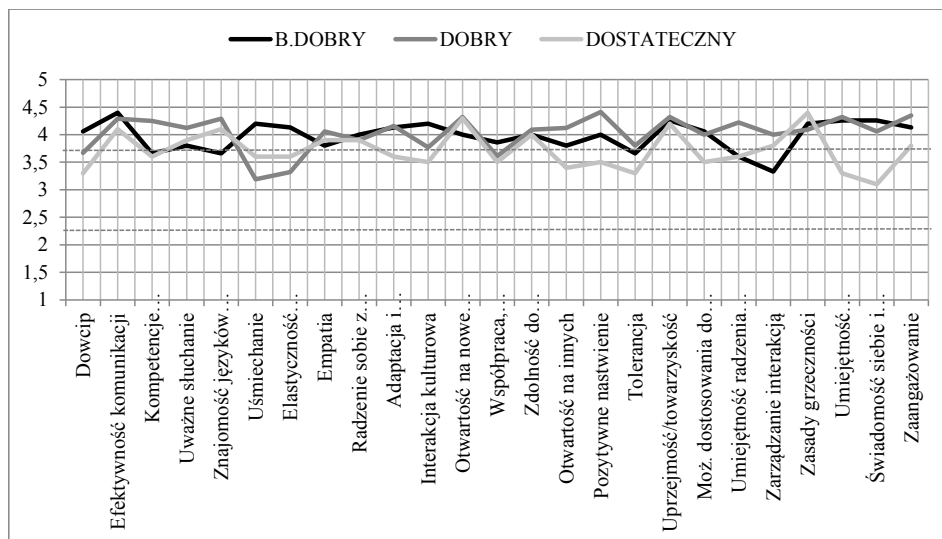
Do analizy zebranego materiału badawczego wykorzystano test ANOVA oraz NIR. Dobór osób badanych miał charakter losowy. Przebadano łącznie 261 osób, z czego do analiz zakwalifikowano 119 kwestionariuszy (warunkiem był co najmniej pięcioletni staż zatrudnienia na lokalnym rynku pracy) – wyselekcjonowana grupa nie spełnia zatem wymogów reprezentatywności.

Wśród przebadanych mężczyźni stanowili 61,0%, a kobiety 39,0%. W większości byli oni zatrudnieni na czas stały (69,1%), pozostałe 30,9% tymczasowo, głównie jako pracownicy fizyczni (64,8%) oraz umysłowi (35,2%). Zdecydowana większość (76,2%) deklarowała brak zgodności wykonywanej pracy z wykształceniem, 17,0% badanych potwierdziło taką zgodność, a 6,8% nie umiało się zdecydować. Nieco ponad połowa (52,4 %) deklarowała zamiar pozostania w Anglii. Warunki materialne jako bardzo dobre wskazało 15,4% badanych, dobre – 53,2%, a przeciętne – 31,4%. Znajomość języka angielskiego na poziomie bardzo dobrym wskazało 32,1% ankietowanych, dobrym – 31,3%, przeciętnym – 24,4%, słabym – 9,7% i bardzo słabym – 2,5%. Wykształcenie wyższe zadeklarowało 47,0%, a średnie – 53,0%. Ogółem ocena, z jaką badani ukończyli studia oraz szkołę średnią to: bardzo dobry – 22,0%, dobry – 52,0%, dostateczny – 26,0%. Szczegółowo absolwenci studiów, którzy ukończyli je z oceną bardzo dobrą stanowili 26,8%, z oceną dobrą – 53,6% z dostateczną – 19,6%, a badani deklarujący ukończenie szkoły średniej z oceną bardzo dobrą – 19,0%, z dobrą – 52,4% i z dostateczną – 28,6%.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH

Starając się rzetelnie odpowiedzieć na pytanie problemowe, analizę zebranego materiału badawczego przeprowadzono oddzielnie dla osób, które ukończyły studia i osób, które ukończyły szkołę średnią. W obu przypadkach w pierwszej kolejności dokonano analizy z uwzględnieniem szczegółowych kompetencji międzykulturowych, aby następnie przejść do zasadniczych analiz węzłowych kompetencji międzykulturowych.

Analiza uwzględniająca ocenę z jaką badani Polacy ukończyli studia (wykres 1), wskazując, że badani, którzy na dyplomie uzyskali oceną bardzo dobrą, zdecydowaną większość (20) szczegółowych kompetencji międzykulturowych mają przyswojoną na poziomie wysokim. Do najlepiej przyswojonych można zaliczyć „efektywność komunikacji” (4,4), „uprzejmość/towarzyskość” (4,26), „umiejętność nawiązywania relacji interpersonalnych” (4,26), „świadomość siebie i innych kultur” (4,26), „uśmiechanie” (4,2), „interakcja kulturowa” (4,2). Do najslabiej przyswojonych, ale umiejscowionych w przedziale wyników przeciętnych, należą: „kompetencje komunikacyjne” (3,66), „znajomość języków obcych” (3,66), „tolerancja” (3,66), „umiejętność radzenia sobie ze stresem” (3,6) oraz „zarządzanie interakcją” (3,33). Badani, którzy ukończyli studia z oceną dobrą, również wykazują wysoki poziom, może nawet nieznacznie wyższy, przyswojenia analizowanych szczegółowych kompetencji międzykulturowych: na 25 aż 21 uznanych zostało za przyswojone na poziomie wysokim. Do najbardziej przyswojonych można zaliczyć: „pozytywne nastawienie” (4,41), „zaangażowanie” (4,35), „otwartość na nowe informacje” (4,32), „uprzejmość/towarzyskość” (4,32) oraz „umiejętność nawiązywania relacji interpersonalnych” (4,32). najmniej przyswojone to tylko 4 szczegółowe kompetencje, takie jak: „uśmiechanie” (3,19), „elastyczność interpersonalna” (3,32), „współpraca, uczestnictwo w kulturze” (3,61) i „dowcip” (3,67). Natomiast badani, którzy ukończyli studia z oceną dostateczną wykazują wyraźnie niższy poziom przyswojenia analizowanych poszczególnych szczegółowych kompetencji międzykulturowych. Z 25 tylko 11 uznanych zostało przez nich jako przyswojone na poziomie wysokim. Do najbardziej przyswojonych można zaliczyć: „zasady grzeczności” (4,4), „otwartość na nowe informacje” (4,3), „uprzejmość/towarzyskość” (4,2), „efektywność komunikacji” (4,1) oraz „znajomość języków obcych” (4,1). Natomiast w grupie 14 szczegółowych kompetencji międzykulturowych zadeklarowanych jako przyswojone na poziomie przeciętnym najniżej uplasowały się: „świadomość siebie i innych kultur” (3,1), „dowcip” (3,3), „tolerancja” (3,3), „umiejętność nawiązywania relacji interpersonalnych” (3,3), „otwartość na innych” (3,4). Uogólniając powyższe analizy, można uznać, że niezależnie od uzyskanej końcowej oceny ze studiów wszyscy badani wykazują wysoki poziom przyswojenia takiej kompetencji jak „uprzejmość/towarzyskość”, „zasady grzeczności”, „zdolność do zrozumienia innych”, „empatia”. Największe zaś różnice, których sprawcami byli absolwenci studiów kończących je z oceną dostateczną, wystąpiły w przypadku: „świadomość siebie i innych kultur”, „umiejętność nawiązywania relacji interpersonalnych”, „tolerancja”, „pozytywne nastawienie”, „otwartość na innych” oraz „dowcip”.

Źródło: opracowanie własne.

Wyk. 1. Porównanie poziomu przyswojenia szczegółowych kompetencji międzykulturowych badanych Polaków z wykształceniem wyższym z uwzględnieniem ich oceny z jaką ukończyli studia

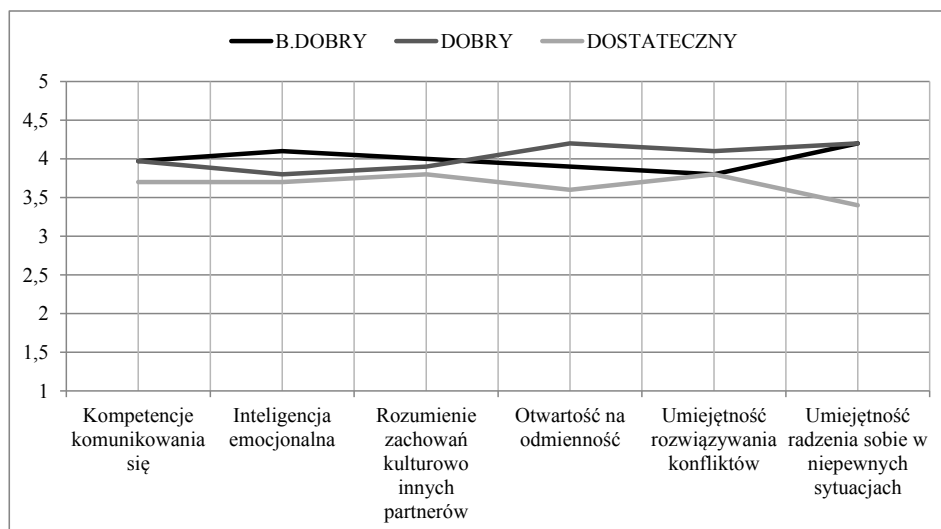
Zasadnicza analiza uwzględniająca węzłowe kompetencje międzykulturowe z wykorzystaniem testu ANOVA wykazała różnice na poziomie istotnym statystycznie (tabela 2). wystąpiły one w przypadku takich węzłowych kompetencji jak: „otwartość na odmiennność” ($p = 0,073$) oraz „umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” ($p = 0,000$). Potwierdzenie powyższych wyników stanowią dane zaprezentowane na wykresie 2. Z ich analizy wynika, że badani, którzy ukończyli studia z oceną bardzo dobrą i dobrą, uzyskali średnie wyniki we wszystkich analizowanych węzłowych kompetencjach międzykulturowych (mieściły się one w przedziale wyników wysokich, czyli zostały dobrze przyswojone). Wszystkie wyniki badanych deklarujących ukończenie studiów z oceną dostateczną były natomiast generalnie niższe, w tym cztery z nich – dotyczące węzłowej kompetencji „komunikowanie się” (3,7), „inteligencja emocjonalna” (3,7), „otwartość na odmiennność” (3,6) oraz „umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” (3,4) – na poziomie przeciętnym, a pozostałe na poziomie wysokim, ale w dolnym jego zakresie. Rozkład tych wyników wskazuje na ich zależność od oceny, z jaką badani ukończyli studia: czym niższa ocena ze studiów, tym poziom przyswojenia poszczególnych węzłowych kompetencji międzykulturowych niższy.

Tab. 2 . Węzłowe kompetencje międzykulturowe a ocena ukończenia studiów– ANOVA

Węzłowe kompetencje międzykulturowe	Poziom ANOVA	
	F	NIR*
Kompetencje komunikowania się	0,401	0,671
Inteligencja emocjonalna	0,696	0,503
Rozumienie zachowań kulturowo innych partnerów	0,396	0,674
Otwartość na odmienność	2,748	0,073
Umiejętność rozwiązywania konfliktów	1,413	0,252
Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach	11,239	0,000

* poziom zbliżony do istotności, $1 < p < 0,05$; $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne.

Wyk. 2. Porównanie poziomu przyswojenia węzłowych kompetencji międzykulturowych badanych Polaków z wykształceniem wyższym z uwzględnieniem ich oceny z jaką ukończyli studia

Szczegółowa analiza pierwszej z nich wykazała, że wewnątrz grupowo różnicuje jedynie grupa badanych osób kończących studia z oceną dostateczną i tylko wobec osób z oceną dobrą ($p = 0,025$). W pozostałych przypadkach różnic na poziomie istotnym statystycznie nie stwierdzono (tabela 3). Badani, którzy ukończyli studia z oceną dobrą, uzyskali najwyższy wynik średni (4,16) umiejscowiony w przedziale wyników wysokich, jednoznacznie wskazujący na dobre opanowanie analizowanej kompetencji

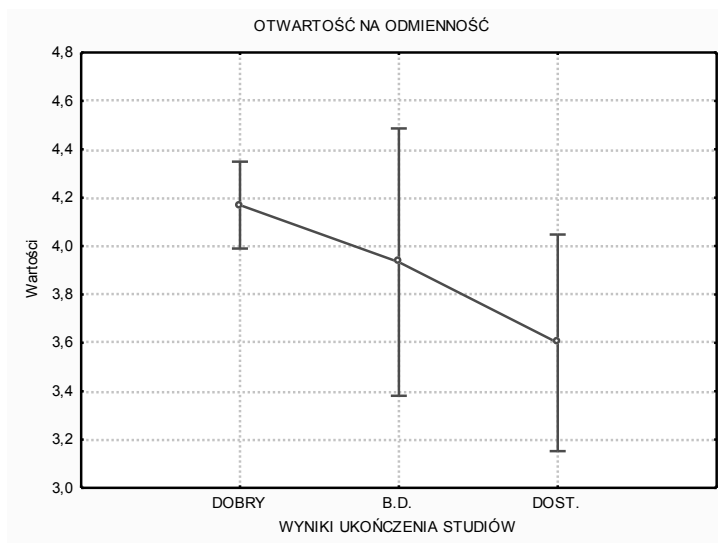
„Otwartość na odmiennność” (wykres 3). W tym samym przedziale wyników wysokich, ale w dolnym jego zakresie, wynik średni uzyskali badani kończący studia z oceną bardzo dobrą (3,94). Najniższy zaś wynik średni (3,6) uzyskali badani deklarujący ukończenie studiów z oceną dostateczną. Wskazuje on, że ta grupa osób badanych przyswoiła sobie analizowaną węzłową kompetencję najslabiej, na poziomie przeciętnym.

Tab. 3. „Otwartość na odmiennność” a ocena ze studiów badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca							
			Ocena ze studiów							
Otwartość na odmiennosc	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)	
			X	SD	X	SD	X	SD	X	SD
			3,90	0,66	4,16	0,53	3,94	0,65	3,60	0,79
	F		p		Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe			
							DOBRY (1)		B. DOBRY (2)	
	2,748		0,073		DOBRY (1)		0,275		0,025	
					B.D. (2)		0,275		0,236	
					DOST. (3)		0,025		0,236	

* poziom zbliżony do istotności, gdy $1 < p < 05$; poziom istotności, gdy $p < 05$

Źródło: opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne

Wyk. 3. „Otwartość na odmiennność” a ocena ze studiów badanych osób

Z analizy kolejnej węzłowej kompetencji międzykulturowej – „umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” – wynika, że najbardziej różnicującą grupą osób są badani, którzy ukończyli studia z oceną dostateczną (tabela 4). Różnice na poziomie istotnym statystycznie odnotowano zarówno wobec badanej grupy kończącej studia z oceną bardzo dobrą ($p = 0,000$) jak i grupy kończącej studia z oceną dobrą ($p = 0,000$). Wynik średni badanych osób kończących studia z oceną bardzo dobrą (4,22) oraz z oceną dobrą (4,25) znajduje się w przedziale wyników wysokich świadczących o dobrym przyswojeniu sobie przez te osoby analizowanej węzłowej kompetencji „umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” (wykres 4). Natomiast osoby badane deklarujące ukończenie studiów z oceną dostateczną uzyskały najniższy wynik średni (3,4), co świadczy o przyswojeniu sobie tej kompetencji na poziomie przeciętnym.

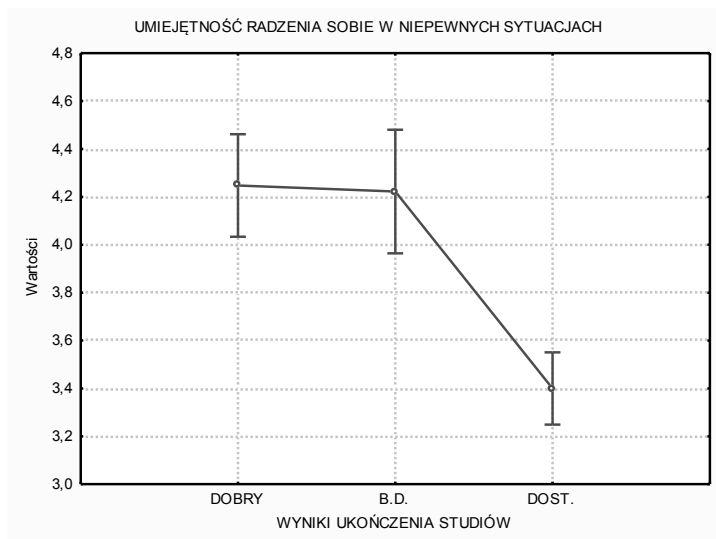
Tab. 4 . „Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach”
a ocena ze studiów badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca								
			Ocena ze studiów								
Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)		
			X	SD	X	SD	X	SD	X	SD	
			3,96	0,59	4,25	0,64	4,22	0,73	3,40	0,39	
	F		p	Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe					
						DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)	
	11,239		0,000	DOBRY (1)				0,875		0,000	
				B.D. (2)		0,875				0,000	
				DOST. (3)		0,000		0,000			

* poziom zbliżony do istotności, gdy $1 < p < 05$; poziom istotności, gdy $p < 05$

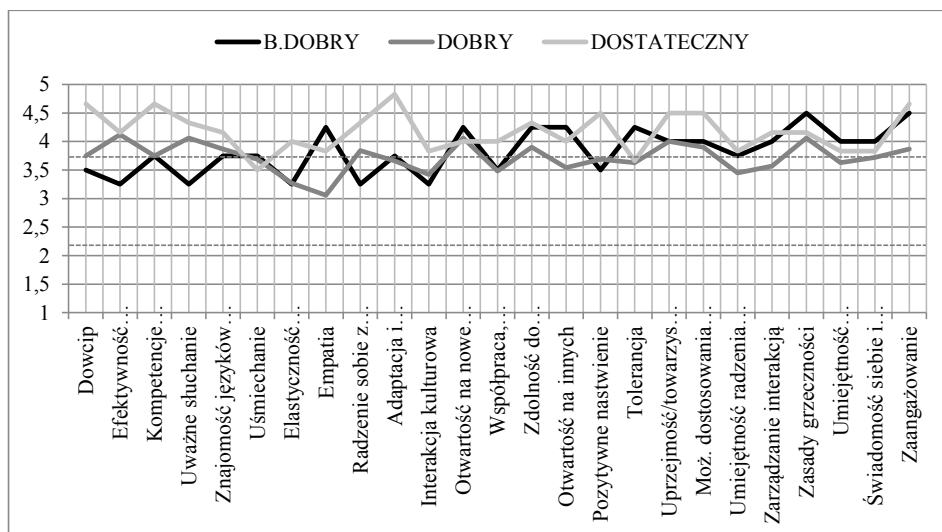
Źródło: opracowanie własne.

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku poszukiwania zależności między kompetencjami międzykulturowymi badanych osób z wykształceniem średnim a oceną, z jaką ukończyli szkołę. Z analizy różnic średnich wyników poszczególnych grup (z oceną bardzo dobrą, dobrą i dostateczną) wynika, że najwięcej średnich wyników poszczególnych analizowanych szczegółowych kompetencji umiejscowionych w przedziale wyników wysokich, uzyskała badana grupa z oceną dostateczną (wykres 5). Tylko dwa średnie wyniki spośród 25 analizowanych szczegółowych kompetencji znalazło się w przedziale przeciętnym. Za najbardziej przyswojone kompetencje badani z tej grupy uznali: „adaptacja i elastyczność zachowań” (4,83), „dowcip” (4,66), „kompetencje komunikacyjne” (4,66), „zaangażowanie” (4,66), „pozytywne nastawienie” (4,5), „uprzejmość/towarzyskość” (4,5) oraz „możliwość dostosowania do różnych kultur” (4,5). najsłabiej zaś przyswojone, to: „uśmiechanie” (3,5) oraz „tolerancja” (3,66).

Źródło: opracowanie własne

Wyk. 4. „Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach”
a ocena ze studiów badanych osób

Źródło: opracowanie własne

Wyk. 5. Porównanie poziomu przyswojenia szczegółowych kompetencji międzykulturowych badanych Polaków z uwzględnieniem oceny ukończenia szkoły średniej

Wyraźnie słabsze wyniki uzyskali badani, którzy ukończyli szkołę średnią z oceną bardzo dobrą: aż w 8 przypadkach analizowanych szczegółowych kompetencji uzyskali wyniki przeciętne, pozostałe zaś wysokie. Najbardziej przyswojone kompetencje to: „zasady grzeczności” (4,5) oraz „zaangażowanie” (4,5), „empatia” (4,25), „otwartość na nowe informacje” (4,25), „zdolność do zrozumienia innych” (4,25), „otwartość na innych” (4,25), „tolerancja” (4,25). Do najslabiej przyswojonych należy zaś zaliczyć „efektywność komunikacji” (3,25), „uważne słuchanie” (3,25), „radzenie sobie z uczuciami” (3,25) oraz „interakcja kulturowa” (3,25).

Jeszcze słabiej wypadli badani deklarujący ocenę dobrą. W ich przypadku aż 13 analizowanych kompetencji uzyskało wyniki w przedziale przeciętnym, pozostałe w wysokim, ale w dolnym jego zakresie. Za najbardziej przyswojone uznali: „efektywność komunikacji” (4,12), „uważne słuchanie” (4,06), „otwartość na nowe informacje” (4,06) oraz „zasady grzeczności” (4,06). Natomiast najmniej przyswojone ich zdaniem to „empatia” (3,06), „elastyczność interpersonalna” (3,27), „interakcja kulturowa” (3,42), „umiejętność radzenia sobie ze stresem” (3,45), „współpraca, uczestnictwo w kulturze” (3,48).

Podsumowując, należy stwierdzić, że wystąpiła odwrotna zależność niż u badanych osób z wykształceniem wyższym: w przypadku badanych absolwentów szkół średnich najbardziej przyswojone szczegółowe kompetencje międzykulturowe zadeklarowali badani kończący szkołę z oceną dostateczną. Zatem czym niższa końcowa ocena ze szkoły średniej, tym wyższy poziom przyswojenia szczegółowych kompetencji międzykulturowych.

Tak duże zróżnicowanie potwierdza analiza statystyczna przeprowadzona testem ANOVA (tabela 5). Wynika z niej, że tylko w przypadku węzłowej kompetencji „Rozumienie zachowań kulturowo innych partnerów” ocena, z jaką badani Polacy ukończyli szkołę średnią, nie różnicuje jej na poziomie istotnym statystycznie ($p > 0,140$). W przypadku pozostałych węzłowych kompetencji międzykulturowych różnice takie wystąpiły ($p < 0,05$). Różnice te można również dostrzec na wykresie 6. Z jego analizy wynika, że badani, którzy ukończyli szkołę średnią z oceną dostateczną w przypadku każdej analizowanej węzłowej kompetencji międzykulturowej uzyskali najwyższe średnie wyniki, wszystkie w przedziale wyników wysokich. Najniższe zaś wyniki (w przedziale wyników przeciętnych), za wyjątkiem „kompetencji komunikowania się” (wynik wysoki), uzyskali badani deklarujący na świadectwie końcowym ocenę dobrą. Wyniki zaś tych, którzy ukończyli szkołę średnią z oceną bardzo dobrą umiejscowiły się między wynikami dwóch poprzednich grup, za wyjątkiem „kompetencji komunikowania się” – wynik okazał się najniższy (w przedziale wyników przeciętnych). Największe różnice można dostrzec w przypadku węzłowej „kompetencji komunikowania się”,

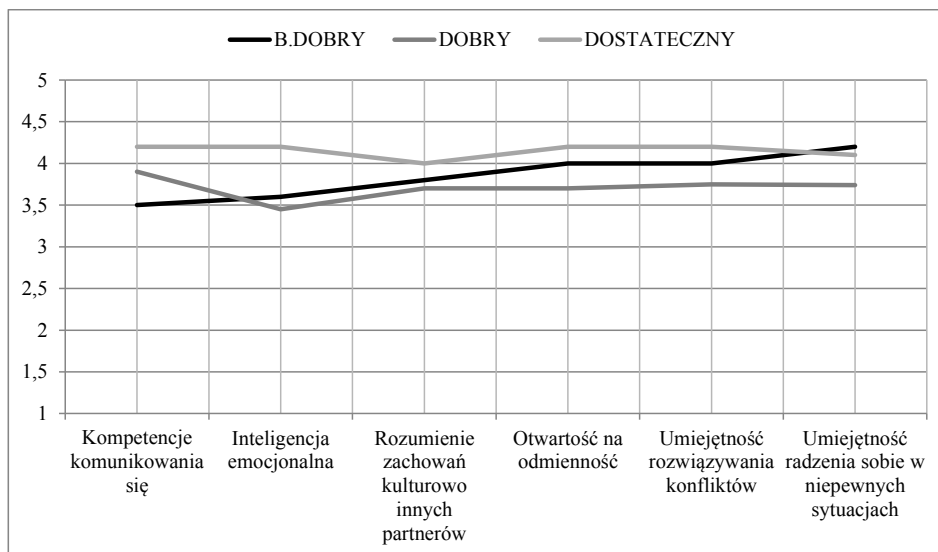
najmniejsze zaś w przypadku „rozumienie zachowań kulturowo innych partnerów”. Wyniki tej analizy potwierdzają odwrotną zależność między oceną z ukończenia szkoły średniej badanych osób a ich poziomem przyswojenia węzłowych kompetencji międzykulturowych: czym niższa ocena, tym wyższy poziom przyswojenia.

Tab. 5. Węzłowe kompetencje międzykulturowe a ocena ukończenia szkoły średniej – ANOVA

Węzłowe kompetencje międzykulturowe	Poziom ANOVA	
	F	NIR*
<i>Kompetencje komunikowania się</i>	8,141	0,000
<i>Inteligencja emocjonalna</i>	15,015	0,000
<i>Rozumienie zachowań kulturowo innych partnerów</i>	2,031	0,140
<i>Otwartość na odmienność</i>	3,495	0,036
<i>Umiejętność rozwiązywania konfliktów</i>	3,031	0,055
<i>Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach</i>	4,221	0,019

* poziom zbliżony do istotności, gdy $1 < p < 05$; poziom istotności, gdy $p < 05$

Źródło: opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne

Wyk. 6. Porównanie poziomu przyswojenia węzłowych kompetencji międzykulturowych badanych Polaków z uwzględnieniem oceny ukończenia szkoły średniej

Szczegółowa analiza pierwszej węzłowej „kompetencji komunikowania się” w zakresie różnicowania wewnątrz grupowego wykazała, że różnice pomiędzy wszystkimi grupami są istotne statystycznie ($p < 0,05$). Najwyższy wynik średni (4,25) uzyskała badana grupa osób z oceną dostateczną. Jest to wynik plasujący się w zakresie wyników wysokich, świadczący o dobrym przyswojeniu analizowanej węzłowej kompetencji przez te osoby (tabela 6 i wykres 7). Również na poziomie dobrym przyswoili sobie tę kompetencję badani kończący szkołę średnią z oceną dobrą, ale istotnie różną ($p = 0,010$) od badanych kończących szkołę z oceną dostateczną, jak i z oceną bardzo dobrą ($p = 0,041$). Najniższy wynik średni (3,54) umiejscowiony w przedziale wyników przeciętnych, uzyskali badani Polacy deklarujący ocenę bardzo dobrą na świadectwie końcowym. Różnicuje on istotnie poziom przyswojenia analizowanej kompetencji w stosunku do dwóch innych grup (dobry – $p = 0,041$, dostateczny – $p = 0,000$). Można zatem przyjąć, że to absolwenci szkoły średniej kończący ją z oceną bardzo dobrą mają najslabiej przyswojoną „kompetencję komunikowania się” w stosunku do dwóch pozostałych grup.

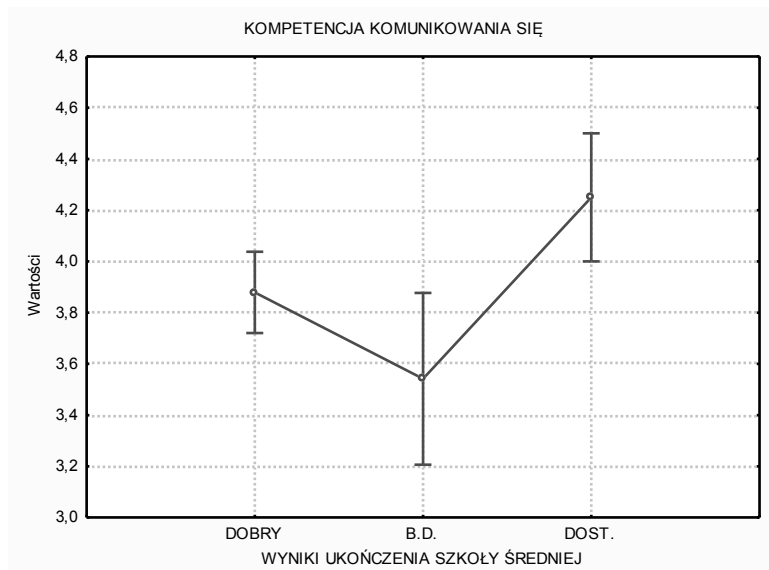
Kolejna analiza, tym razem zależności między węzłową kompetencją „inteligencja emocjonalna” a oceną, z jaką badani Polacy ukończyli szkołę średnią, wykazała różnicowanie na poziomie istotnym statystycznie ze strony badanych osób z oceną dostateczną (tabela 7, wykres 8). Wynik uzyskany przez te osoby jest istotnie wyższy od wyników dwóch pozostałych grup (dobry – $p = 0,000$, b. dobry – $p = 0,001$) i znajduje się on w przedziale wyników wysokich (4,25), natomiast wyniki średnie grupy z oceną dobrą (3,46) oraz bardzo dobrą (3,62) w przedziale wyników przeciętnych. Wynika z tego, że najbardziej przyswojoną węzłową kompetencję „inteligencja emocjonalna” mają badani kończący szkołę średnią z oceną dostateczną, podczas gdy pozostali wykazali jej przyswojenia na poziomie przeciętnym.

Tab. 6. „Kompetencje komunikowania się” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca								
			Ocena ukończenia szkoły średniej								
Kompetencje komunikowania się	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)		
			X	SD	X	SD	X	SD	X	SD	
			3,9	0,57	3,9	0,44	3,54	0,68	4,25	0,59	
	F		p	Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe					
						DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)	
	8,141		0,000		DOBRY (1)		0,041		0,010		
					B.D. (2)		0,041		0,000		
					DOST. (3)		0,010		0,000		

* poziom zbliżony do istotności, gdy $1 < p < 05$; poziom istotności, gdy $p < 05$

Źródło: opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne

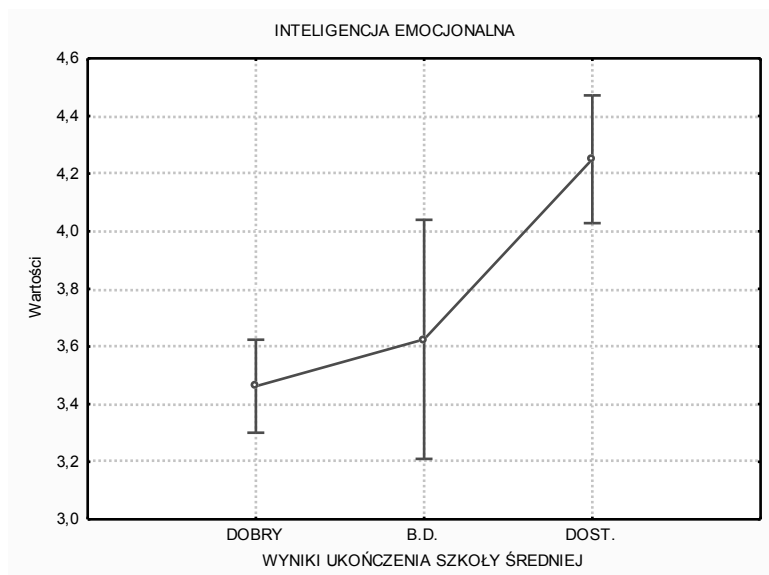
Wyk. 7. „Kompetencje komunikowania się” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

Tab. 7. „Inteligencja emocjonalna” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca									
			Ocena ukończenia szkoły średniej									
Inteligencja emocjonalna	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)			
			X	SD	X	SD	X	SD	X	SD		
			3,78	0,57	3,46	0,42	3,62	0,74	4,25	0,55		
	F		p		Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe					
							DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)	
	15,015		0,000		DOBRY (1)		0,332		0,000			
					B.D. (2)		0,332		0,001			
					DOST. (3)		0,000		0,001			

* poziom zbliżony do istotności, gdy $1 < p < 05$; poziom istotności, gdy $p < 05$

Źródło: opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne

Wyk. 8. „Inteligencja emocjonalna” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

„Otwartość na odmienność” to kolejna węzłowa kompetencja międzykulturowa poddana analizie w kontekście średniej oceny, z którą badani ukończyli szkołę średnią. Z analizy tej wynika, że różnice na poziomie istotnym statystycznie zachodzą jedynie pomiędzy grupą osób z oceną dostateczną a dobrą ($p = 0,012$). W pozostałych przypadkach różnic takich nie ma (tabela 8, wykres 9). Osoby badane z oceną dostateczną uzyskały wynik średni (4,16) w zakresie wyników wysokich. Również w tym samym przedziale wyników uplasował się średni wynik (4,00) badanych osób z oceną bardzo dobrą. Natomiast średni wynik (3,72) badanych osób z oceną dobrą umiejscowiony został w przedziale wyników przeciętnych. Można zatem przyjąć, że najbardziej przyswojoną węzłową kompetencję „otwartość na odmienność” posiadają osoby badane kończące szkołę średnią z oceną dostateczną, a najslabiej – z oceną dobrą.

Podobnie przedstawia się analiza zależności między węzłową kompetencją międzykulturową „umiejętność rozwiązywania konfliktów” a oceną, z jaką ukończyli szkołę średnią badani Polacy (tabela 9, wykres 10). I w tym przypadku grupą osób różnicujących są badani z oceną dostateczną i dobrą ($p = 0,024$). Średni wynik pierwszej grupy (4,16) znajduje się w przedziale wyników wysokich, a drugiej (3,75) na pograniczu wyników przeciętnych i wysokich. Grupa badanych osób z oceną bardzo dobrą uzyskała wynik średni (4,06) oscylujący pomiędzy wynikami

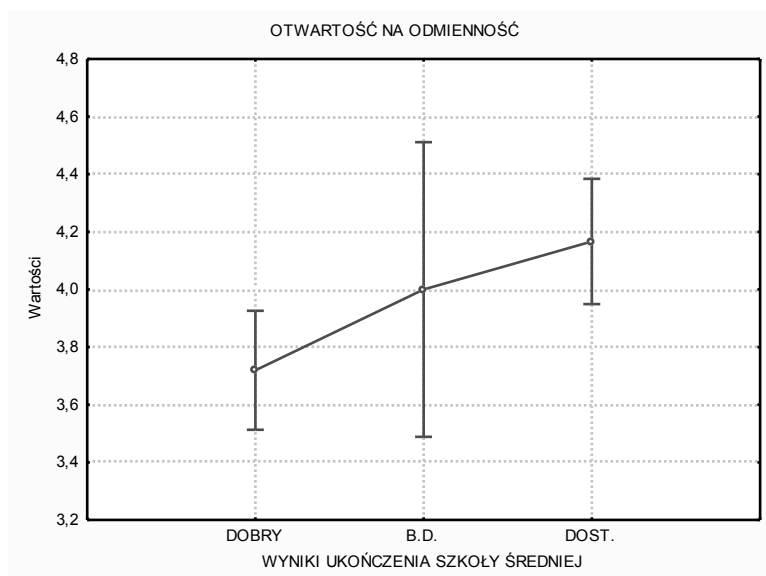
poprzednich grup. Powyższa analiza upoważnia do stwierdzenia, że najbardziej przyswojoną omawianą węzłową kompetencję posiadają badani z oceną dostateczną, a najmniej – z oceną dobrą.

Tab. 8. „Otwartość na odmiennosc” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca								
			Ocena ukończenia szkoły średniej								
Otwartość na odmiennosc	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)		
			X	SD	X	SD	X	SD	X	SD	
			3,96	0,61	3,72	0,48	4,00	0,84	4,16	0,51	
	F		p		Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe				
							DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)
	3,495	0,036	DOBRY (1)				0,167		0,012		
			B.D. (2)		0,167				0,454		
			DOST. (3)		0,012		0,454				

* poziom zbliżony do istotności, gdy $1 < p < 05$; poziom istotności, gdy $p < 05$

Źródło: opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne

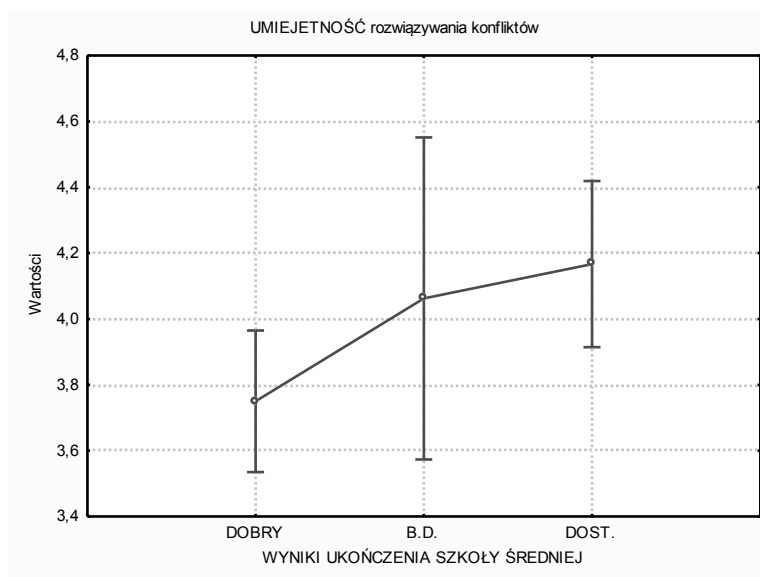
Wyk. 9. „Otwartość na odmiennosc” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

Tab. 9. „Umiejętność rozwiązywania konfliktów” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca								
			Ocena ukończenia szkoły średniej								
Umiejętność rozwiązywania konfliktów	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)		
			X	SD	X	SD	X	SD	X	SD	
			3,99	0,69	3,75	0,49	4,06	0,91	4,16	0,67	
	F		p	Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe					
						DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)	
	3,031		0,055	DOBRY (1)				0,136		0,024	
				B.D. (2)		0,136				0,650	
				DOST. (3)		0,024		0,650			

* poziom zbliżony do istotności, gdy $1 < p < 05$; poziom istotności, gdy $p < 05$

Źródło: opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne

Wyk. 10. „Umiejętność rozwiązywania konfliktów” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

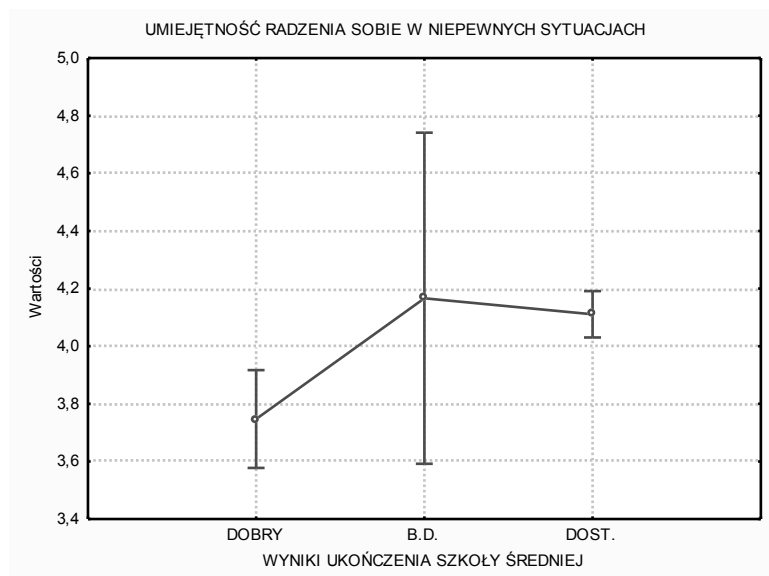
Ostatnia z analizowanych zależności między węzłową kompetencją „umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” a średnią oceną ukończenia szkoły średniej przez badane osoby wykazała, że najbardziej różnicującą grupą są badani z oceną dobrą (tabela 10, wykres 11). Różnice na poziomie istotnym statystycznie zachodzą w stosunku do badanych z oceną bardzo dobrą ($p = 0,022$) jak i dostateczną ($p = 0,022$). Wynik średni (3,75) tej grupy usytuowana na pograniczu wyników przeciętnych i wysokich jest najniższy spośród wszystkich. Istotnie wyższe wyniki uzyskali badani kończący szkołę średnią z oceną bardzo dobrą (4,17) oraz dostateczną (4,11) – oba ułożone w przedziale wyników wysokich, co świadczy o tym, że to te dwie grupy badanych Polaków lepiej przyswoiły sobie analizowaną węzłową kompetencję międzykulturową, niż badani kończący szkołę średnią z oceną dobrą.

Tab. 10. „Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca								
			Ocena ukończenia szkoły średniej								
Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)		
			X	SD	X	SD	X	SD	X	SD	
			4,01	0,61	3,75	0,51	4,17	0,95	4,11	0,37	
	F		p	Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe					
						DOBRY (1)		B. DOBRY (2)		DOST. (3)	
	4,221	0,019	DOBRY (1)		0,022				0,022		
			B.D. (2)		0,022				0,779		
			DOST. (3)		0,022				0,779		

* poziom zbliżony do istotności, gdy $1 < p < 05$; poziom istotności, gdy $p < 05$

Źródło: opracowanie własne.

Źródło: opracowanie własne

Wyk. 11. „Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” a ocena ukończenia szkoły średniej badanych osób

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone analizy pozwalają stwierdzić, że przyjęta hipoteza nie zupełnie została potwierdzona. Jej trafność, ale też nie w pełni, można odnieść tylko do badanych osób z wykształceniem wyższym. Wskazują na to analizy wyników badań dotyczących szczegółowych kompetencji międzykulturowych jak i węzłowych. Odnosnie kompetencji szczegółowych, najwyższe wyniki, w zdecydowanej większości wskazujące na dobre przyswojenie analizowanych kompetencji, uzyskali badani posiadający ocenę dobrą i bardzo dobrą na dyplomie. Natomiast badani kończący studia z oceną dostateczną prezentują wyraźnie niższy, słaby poziom ich przyswojenia.

Inaczej sytuacja przedstawia się w grupie badanych z wykształceniem średnim. Wyniki zdecydowanie najwyższe, w większości umiejscowione w przedziale wyników wysokich, uzyskali badani kończący naukę z oceną dostateczną. Zatem to oni przyswoili sobie analizowane kompetencje dobrze, a nawet bardzo dobrze („adaptacja i elastyczność zachowań” – 4,83, „dowcip” – 4,66, „kompetencje komunikacyjne” – 4,66, „zaangażowanie” – 4,66, „pozytywne nastawienie” – 4,5,

„uprzejmość/towarzyskość” – 4,5 oraz „możliwość dostosowania do różnych kultur” – 4,5). Pozostali, z oceną bardzo dobrą i dobrą, tylko w nielicznych przypadkach wykazali się wyższym poziomem przyswojenia szczegółowych kompetencji międzykulturowych.

Zasadnicze analizy uwzględniające węzłowe kompetencje międzykulturowe potwierdziły powyższe spostrzeżenia. W przypadku badanych Polaków z wykształceniem wyższym badani z oceną bardzo dobrą i dobrą wykazali się dobrym przyswojeniem wszystkich analizowanych węzłowych kompetencji międzykulturowych. Wyniki niższe, w większości wskazujące na słabe przyswojenie analizowanych kompetencji, uzyskali badani z oceną dostateczną na dyplomie. Jedynie w dwóch przypadkach tj. „Rozumienie zachowań innych kulturowo partnerów” (3,8) oraz „Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” (3,8) wykazali przyswojenie dobre. Jednak wyniki szczegółowych analizy wykazały, że różnice w przyswojeniu węzłowych kompetencji między analizowanymi grupami osób są istotne lub zbliżone do istotności statystycznej tylko w dwóch przypadkach: „Otwartość na odmienność” ($p=0,073$) oraz „Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach” ($p = 0,000$). Najbardziej różnicującą grupą w obu przypadkach są badani z oceną dostateczną. Rozkład tych wyników wskazuje na ich zależność od oceny z jaką badani ukończyli studia. Zatem czym niższa ocena ze studiów, tym poziom przyswojenia węzłowych kompetencji międzykulturowych niższy.

Zdecydowanie inaczej przedstawia się analiza zależności między węzłowymi kompetencjami międzykulturowymi badanych osób z wykształceniem średnim a oceną, z jaką ukończyli szkołę. Wynika z niej, że najwyższy, wysoki poziom przyswojenia analizowanych węzłowych kompetencji międzykulturowych uzyskali badani, którzy ukończyli szkołę średnią z oceną dostateczną, prezentując tym samym dobre ich opanowanie. Najniższe zaś wyniki, świadczące o słabym przyswojeniu analizowanych kompetencji, za wyjątkiem „kompetencji komunikowania się” (przyswojenie dobre), uzyskali badani deklarujący na świadectwie końcowym ocenę dobrą. Wyniki zaś tych, którzy ukończyli szkołę średnią z oceną bardzo dobrą umiejscowiły się między wynikami dwóch poprzednich grup, za wyjątkiem „kompetencji komunikowania się”, która w ich przypadku jest słabo przyswojona.

Największe różnice, na poziomie zbliżonym do istotnego lub istotnym statystycznie wystąpiły w przypadku 5 węzłowych kompetencji, tj. „kompetencje komunikowania się”, „inteligencja emocjonalna”, „otwartość na odmienność”, „umiejętność rozwiązywania konfliktów”, „umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach”. W każdym z tych przypadków najbardziej różnicującą grupą okazali się badani Polacy z oceną dostateczną, wykazując się za każdym razem najwyższym – dobrym – przyswojeniem analizowanych kompetencji. Można zatem powiedzieć, że wyniki tej analizy wskazują na odwrotną zależność między oceną

z ukończenia szkoły średniej badany osób a ich poziomem przyswojenia węzłowych kompetencji międzykulturowych: czym niższa ocena na świadectwie, tym wyższy poziom przyswojenia analizowanych węzłowych kompetencji międzykulturowych.

Ze względu na brak reprezentatywności grup, powyższe wyniki należy uznać za pewien trend, być może wskazujący na prawidłowości, jednak wymaga to dalszych badań. Można jednak pokusić się o ogólne uwagi. Ciągłe różnicujący się świat stawia nowe wyzwania związane z kształceniem przyszłych pokoleń. Jednym z istotniejszych jest przygotowanie ich do życia w zróżnicowanych kulturowo układach społecznych. Koniecznym staje się wyposażanie uczestników procesu edukacyjnego w kompetencje międzykulturowe kształtujące postawę otwartą na różnorodność. Kompetencje, które uczestnikom zróżnicowanych kulturowo interakcji pozwolą przezwyciężać negatywne stereotypy i uprzedzenia w relacjach międzyludzkich i międzykulturowych – w swojej istocie jest ona bowiem narzędziem uczenia się demokracji, świadomie kreuje sytuacje wzajemnego wpływu i wzbogacenia się kultur. Jej celem jest wspieranie różnorodności i złożoności w procesie zmian kulturowych, która – oprócz dostarczania wiedzy o innych kulturach – ułatwia lepsze zrozumienie własnej kultury oglądanej z perspektywy różnych punktów odniesienia (Brotto i in. 2014). Efektem tego rodzaju działań, czyli nabywania kompetencji międzykulturowych, będzie nie tylko osiągnięcie sukcesu zawodowego (Cherniss 2000; Korczyński 2016a) czy też „[...] zdolność do przyjęcia postawy relatywizmu kulturowego w kontaktach z przedstawicielami innych kultur” (Nikitorowicz 2009, s. 508), ale również zwiększenie poczucia bezpieczeństwa i wpływu na kreowanie przyszłości (Korczyński, Świdzińska 2015). Treści takie można wprowadzać w ramach samodzielnego przedmiotu, albo w trakcie realizacji poszczególnych przedmiotów przewidzianych w programie kształcenia.

LITERATURA

- Brotto F., Huber J., Karwacka-Vögele K., Neuner G., Ruffino R., Teutsch R., 2014, *Kompetencje międzykulturowe dla wszystkich. Przygotowanie do życia w różnorodnym świecie*. Warszawa, Wydawnictwo ORE.
- Cherniss C., 2000, *Social and emotional competence in the workplace*. W: R. Bar-On, J. D. A. Parker (red.). *The handbook of emotional intelligence*. San Francisco. Jossey – Bass Inc. Publisher, s. 433–458.
- Dylak S., 1995, *Wizualizacja w kształceniu nauczycieli*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Earley P.C., Mosakowski E., 2007, *Inteligencja kulturowa*. *Harvard Business Review Polska*, 12 (58), s. 158–166.

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Dorset>

<http://wyborcza.pl/1,75399,20597404,rekordowa-liczba-polakow-w-wielkiej-brytanii>

Korczyński M., 2016a, *Kompetencje międzykulturowe a sukces zawodowy polskich pracowników w Anglii*. Annales UMCS, Sect. J., Wydawnictwo UMCS Lublin, 29(4), s. 79–96.

Korczyński M., 2016b, *Międzykulturowe kompetencje pracobiorców wielokulturowego rynku pracy w opinii polskich pracowników firm angielskich*. Józefów, Wydawnictwo WSGE, Tom 3/30, s.103–132.

Korczyński, M., 2017, *Międzykulturowe kompetencje komunikowania się polskich emigrantów zarobkowych w Anglii a ich poczucie sukcesu zawodowego*. Annales UMCS, Sect. J. Wydawnictwo UMCS Lublin, 30(2), s. 67–82.

Korczyński M., Świdzińska A., 2015. *Migracje – Edukacja międzykulturowa – Bezpieczeństwo*. Journal of Modern Science, Józefów, Wydawnictwo WSGE, tom 4/27, s. 67–80.

Kwiatkowski S.M., Symela K., 2001, *Standardy kwalifikacji zawodowych. Teoria. Metodologia. Projekty*. Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.

Magala S., 2011, *Kompetencje międzykulturowe*. Warszawa, Wolters Kluwer.

Mazur B., 2012, *Kompetencje międzykulturowe w opinii podlaskich menedżerów*. Współczesne Zarządzanie, 1, s. 182–191.

Nikitorowicz J., 2009, *Edukacja regionalna i międzykulturowa. Pedagogika wobec współczesności*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.

Nikitorowicz J., Sobecki M., Danilewicz W., Muszyńska J., Misiejuk D., Bajkowski T., 2013. *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie wielokulturowości regionów i procesów migracyjnych*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.

Sidor-Rządkowska M., 2011, *Kompetencyjny system oceny pracowników*. Wydawnictwo Wolters Kluwer.

Spitzbergd B.H., Changnon G., 2009, *Conceptualizing intercultural competence*. W: D.K. Deardorff (red.), *Intercultural Competence*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington, Sage Publ.

Żuchowska W., 1999, *Do czego dydaktykom potrzebne jest pojęcie kompetencji*. Nowa Poliszczyna, nr 1.

EDUCATIONAL CONDITIONS FOR THE INTERCULTURAL COMPETENCES OF POLISH EMIGRANTS

Abstract: The aim of the research was to try to establish the correlation between the educational conditions of Polish labor emigrants in England and their level of acquiring intercul-

tural competences. Educational conditionality was narrowed down to the final grade, with which the persons examined completed studies and secondary school. The research covered a total of 261 persons from which 119 questionnaires of those persons who demonstrated at least five years of employment in the local labor market were considered eligible for analysis. The research was carried out using the survey method with a questionnaire technique and a self-constructed research tool. Research has shown that the level of acquiring the analyzed intercultural competences depends on the grade with which the persons examined completed studies and secondary school. In the examined group of persons with higher education, those who completed studies with A- and B-grades demonstrated the highest level of acquiring the analyzed competences. However, in the examined group of persons with secondary education, the highest level of acquiring the analyzed competences was demonstrated by persons who completed their education with a C-grade. The results prove that there is a need for intercultural education of the participants involved in the educational process, regardless of its level (higher, secondary, professional, basic). The programs of all realized subjects should include the effects of education in the field of intercultural competences, because acquiring these competences guarantees not only achieving success in life or work, but also increasing the feelings of safety and having an influence on shaping the future.

Keywords: education, intercultural education, competences, intercultural competences, students, pupils